

STRESZCZENIE

Celem dysertacji było zbadanie i wykazanie wpływu rosyjskiej tradycji literackiej na twórczość Johna Maxwella Coetzee'ego. W pracy porównałam pięć utworów pisarza pochodzącego z Republiki Południowej Afryki z autobiograficzną trylogią Lwa Nikolajewicza Tołstoja oraz z powieściami Fiodora Michajłowicza Dostojewskiego. Udowodniłam jednocześnie, że w dorobku Coetzee'ego można również znaleźć ślady współczesnego rosyjskiego pisarza Aleksandra Isajewicza Sołżenicyna. Porównanie literatur oddalonych od siebie czasowo i przestrzennie jest uzasadnione. Dzięki temu można bowiem odkryć i zrozumieć, że pomimo chronologicznych, kulturowych, społecznych i cywilizacyjnych różnic, stanowią one jedną integralną całość.

Tematem pierwszego rozdziału dysertacji są związki Afryki z Rosją. Rosja, bowiem zawsze interesowała się Czarnym Kontynentem zarówno w wymiarze geopolitycznym, jak i kulturowym. W rozdziale zbadalam również genezę i ewolucję tematu Afryki w literaturze rosyjskiej, a także recepcję twórczości pisarza południowoafrykańskiego Johna Maxwella Coetzee'ego w Rosji.

Kolejne trzy rozdziały poświęcone są związkowi Coetzee'ego z literaturą rosyjską. Analiza porównawcza zaczyna się od dialogu pisarza południowoafrykańskiego z Lwem Tołstojem i na nim też się kończy. Można rzec, że jest to literacka podróż, która zatacza koło i umożliwiła poszukiwanie, gromadzenie oraz interpretację elementów świadczących o obecności literatury rosyjskiej w twórczości Coetzee'ego, literatury, którą tak bardzo się zachwycił. Materiał badawczy w pracy obejmuje następujące utwory pisarza pochodzącego z RPA:

- *Boyhood (Chłopięce lata), Youth (Młodość), Summertime (Lato)* – porównywane z autobiograficzną trylogią Lwa Tołstoja *Dzieciństwo, Lata chłopięce, Młodość*
- *Disgrace (Hańba)* – zestawiona z powieścią Fiodora Dostojewskiego *Zbrodnia i kara*
- *Here and Now: Letters 2008-2011 (Tu i teraz: Listy 2008-2011)* – porównywane z korespondencją Dostojewskiego z żoną
- *Life and Times of Michael K. (Życie i czasy Michaela K.)* – zestawiona z utworem *Jeden dzień Iwana Denisowicza Aleksandra Sołżenicyna*

- *Age of Iron (Wiek żelaza)* – porównywany z *Oddziałem chorych na raka* Solżenicyna i opowiadaniem *Śmierć Iwana Iljicza* Tolstoja).

W drugim rozdziale rozprawy analizowałam wpływ Lwa Tolstoja na twórczość Johna Maxwella Coetzee'ego. W badaniu porównawczym biografii autorów oraz życia ich bohaterów, szczególną uwagę zwróciłam na dzieciństwo, dorastanie, dojrzewanie, relacje z rodzicami oraz przekonania religijne i polityczne, które wpłynęły na ich dorosłe życie i los ich bohaterów. Analiza porównawcza dotyczyła również postawy moralno-filozoficznej obydwóch autorów. Bazując na wiedzy, że Coetzee z przekładów angielskich znał literaturę rosyjską, w tym dzieła Tolstoja, przypuszczam, że idee społeczno-religijne pisarza rosyjskiego, nazywane "tolstowstwem", były bliskie powieściopisarzowi z RPA.

Kolejny rozdział dysertacji został poświęcony związkom Coetzee'ego z Fiodorem Dostojewskim, który nieraz pochylał się nad losem uciemżonych. U Coetzee'ego również można znaleźć fragmenty, świadczące o jego empatii do ludzi. Zainteresowanie ludźmi na dnie, to społeczny cel nie tylko twórczości Tolstoja, ale również Coetzee'ego. Obaj chcieli zmienić stary, zakłamanym, niesprawiedliwy świat i zbudować zupełnie nowy, lepszy porządek na ziemi.

W niniejszej rozprawie także zwróciłam uwagę na ludzi wyrzuconych na margines życia społecznego. *Hańba* pisarza z Afryki, tak jak *Zbrodnia i kara* Dostojewskiego, była próbą pokazania duchowego kryzysu człowieka, który w wyniku popełnienia przestępstwa nagle stracił przeszłość i przyszłość, jednak nie utracił godności. Coetzee, tak jak Dostojewski, potrafili przekazać piórem najsubtelniejszy psychologiczny stan człowieka.

W kolejnym fragmencie trzeciego rozdziału porównałam korespondencję współczesnych pisarzy (Afrykanera Johna Maxwella Coetzee'ego i Amerykanina Paula Austera) z epistolarnym dziedzictwem Fiodora Dostojewskiego, który regularnie pisał do swojej ukochanej żony Anny. Dzięki listom po raz pierwszy można było poznać fakty z życia osobistego Coetzee'ego, który ukrywał je skrzętnie przed czytelnikami.

Ostatni rozdział dysertacji poświęciłam związkom Coetzee'ego z Aleksandrem Solżenicynem. Skupiłam uwagę na tym co łączy pisarza z RPA z północną Rosją i okrutną rzeczywistością Gułagu. W dysertacji pokazałam, że bohaterowie obu utworów *Życie i czasy Michaela K.* oraz *Jeden dzień Iwana Denisowicza* żyli w trudnych warunkach klimatycznych i w czasie niekorzystnych wydarzeń historycznych.

Bohaterowie stali się przypadkowymi ofiarami masowego terroru i archetypami uniwersalnych i wiecznych wartości ludzkich, ponieważ musieli mieszkać na ziemiach, których mieszkańcy byli sterroryzowani przez wszechmocne, totalitarne władze państwowe.

Czwarty rozdział to również powrót do twórczych związków Coetzee'ego z Tołstojem, dodatkowo uzupełniony o podobieństwa z Sołżenicynem. Potrójna analiza porównawcza utworów: *Śmierć Iwana Iljicza* (Tołstoja), *Oddział chorych na raka* (Sołżenicyna) i *Wiek żelaza* (Coetzee'go) ukazała twórczość pisarza południowoafrykańskiego w zupełnie nowej perspektywie. Każda książka opowiada o śmierci, ale także o przytłaczającym świecie zewnętrznym, który otaczał bohaterów. W utworach Sołżenicyna i Coetzee'ego dostrzegłam paralele między komunizmem w Rosji i apartheidem w Republice Południowej Afryki. Te dzieła, jak i utwór Tołstoja, przypominają człowiekowi, że w obliczu śmierci wszyscy jesteśmy równi.

Analiza porównawcza utworów Coetzee'ego i Sołżenicyna pokazała, że dialog południowoafrykańskiego i rosyjskiego pisarza przekształcił się w rozmowę wielu osób, w polifoniczną wymianę poglądów mistrzów pióra z rosyjską literaturą, w pierwszej kolejności z jej wielkimi twórcami – Dostojewskim i Tołstojem. Przeprowadzone porównania doprowadziły do tego, że rola mówiącego przechodziła od jednego artysty do drugiego: słyhać było głosy Coetzee'ego, Sołżenicyna, Dostojewskiego i Tołstoja.

Przeprowadzone badania potwierdziły, że idee i poglądy wielkich Mistrzów literatury rosyjskiej XIX w. na ważne aspekty życia ludzkiego (wiera, sumienie, wolność, godność, cierpienie, miłość) są ponad czasem i odległościami geograficznymi. Tradycja Dostojewskiego i Tołstoja jest kontynuowana we współczesnej literaturze rosyjskiej oraz w literaturze światowej.